

**LZA prezidenta Ojāra Spārīša uzruna Latvijas Muzeju dienas pasākumā
Turaidā, 2016. gada 27. maijā**

I Vīzijas un vizionāri

Ļoti cienījamā Turaidas muzejrezervāta direktore un šī pasākuma namamāte Anna Jurkānes kundze, godātie nācijas atmiņas un muzeju kultūras kopēji visā Latvijā, dāmas un kungi!

Katrai publiskai runai jau no Cicerona laikiem ir jāsākas ar dramatisku piesitienu, un te nu tas būs. Vidzemes augstskolā Valmierā 13. maijā norisinājās augsta līmeņa politiķu, intelektuāļu un uzņēmēju diskusija par valsts ekonomiskās vēstures līkločiem, šodienas situāciju un rītdienas ekonomikas attīstības scenārijiem. Pēc premjera Māra Kučinska, Eiropas Komisijas priekšsēdētāja vietnieka Valda Dombrovska, mūsu ekonomikas teorētiķiem Ulda Oša un Ojāra Kehra uzstājās arī bijušās Tautas partijas ciniskāko ekonomisko risinājumu līdzautors Edmunds Krastiņš, aicinot visiem īstenot sapni par visas Latvijas vajadzību – modernās mākslas muzeja un jaunas koncertzāles celtniecību galvaspilsētā. Slavējami vārdi, slavējama vīzija.

Arī es esmu **par** vīzijām, kuras dzimst un piepildās daudzu darbīgu mūžu sapņos un pūliņos līdzīgi atdzimušajai Rundāles pilij. Bet esmu **pret** vīzijām, kuras kā nācijas vitālu un neatliekamu vajadzību sabiedrībai ceļ priekšā politiķi, kuru vārdi un darbi atšķiras par 180 grādiem. Skaidri atceros 1995. gada 16. februāri, kad es ar savu parlamentāro sekretāri Antu Rugāti un Gunāra Birkerta “advokātu” arhitektu Jāni Dripi ieradāties pie toreizējā ministru prezidenta Andra Šķēles, lai mēģinātu pārliecināt premjeru par līdzekļu meklēšanu Nacionālās bibliotēkas celtniecībai sākotnēji paredzētajā augstumā un par celtniecības menedžmenta kompānijas *Hill-International* aprēķināto izmaksu summu 140 miljoniem latu. Blakus premjeram man pretī sēdēja A.Šķēles komanda – Jurģis Liepnieks, Mārcis Bendiks, Edmunds Krastiņš – un visi vienā balsī smēja: “Spārītim bibliotēku sagribējies! Mums tagad svarīgāks uzdevums – visas zemes internetizācija, lai vistālākajos lauku bibliotēkās ienāk internets.” Un, protams, bibliotēkas vajadzība, kura toreiz nebija mazāka par tagadējo koncertzāles un mūsdienīgu mākslas muzeja celtniecības vajadzību, tika atraidīta un pietaupīta līdz 2009. gadam, kad visā pasaulē blīkšķēdami plīsa visdārgākās nekustamā īpašuma tirdzniecības un celtniecības burbuļi. Šajā brīdī Latvijas politiķi izšķīrās, ka nu ir pēdējais brīdis pasniegt nācijai tās ilgoto dāvanu, kas kopš 1995. gada izmēru un platību ziņā bija sarukusi par 1/3, bet ar saglabātu nemainīgu izmaksu tāmi. Ja mēs atceramies, cik maksāja zeme 1991. gadā, Latvijai kļūstot neatkarīgai, tad arī nav grūti saprast, ka tai vēl nebija tirgus cenas, tāpat kā nebija arī banku vai zemes dienesta uzliktu apgrūtinājumu. Bet līdz 2009. gadam zemei jau bija radusies tirgus vērtība un kvartālam zem domātās Nacionālās bibliotēkas bija radies prāvs īpašnieku pulks. Izdalot toreizējās Kultūras ministrijas piešķirto kompensācijas summu 9 miljonus latu (jeb 12,67 miljonus EUR) ar LNB aizņemtā kvartāla platību mēs iegūstam 400 EUR par kvadrātmetru – tikpat, cik maksā zeme Bulduros blakus

kādreizējam restorānam “Jūras pērle”. Lūdzu, saprotiet mani pareizi – es esmu **par** vīzijām un **par** tādām, kuras pārtop nacionāli nepieciešamā realitātē, bet **pret** tādām vīzijām, kas, spekulējot ar nacionālām vērtībām, kļūst negodīguma motivētas.

II Pēc muzeju nakts aust muzeju diena

Katrā publiskā runā tāpat kā dramaturģiskā sacerējumā pēc konflikta jāseko izlīdzinājumam. Kur mans humanitārais prāts, kam pēdējos gados galvenokārt ir risināmi ekonomiska un dabaszinātniska rakstura uzdevumi, lai rod pozitīvu vielu muzeju darbinieku garīgam uzmundrinājumam? Tajā pašā matērijā, kas dod vielu gan skarbākām, gan arī iepriecinošām pārdomām.

Latvijas muzeju ekosistēmu mēs redzam sadalītu vismaz trijās apakšsistēmās: valsts un pašvaldību muzejos un arī privātajos muzejos. **Pirmie** – galvenokārt skatā no Rīgas – reprezentē valsts un nācijas oficiāli aprobēto vērtību sistēmu. Atskatoties uz nesenā pagātnē aizdumdējušajiem Rīgas kā Eiropas galvaspilsētas, Latvijas prezidentūras ES Padomē mēnešiem un lūkojoties turpskatā uz Latvijas simtgadi, kas ir devušas un dod morālu un materiālu stimulu kultūras atmiņas saimniecības sakopšanai, tieši kultūras un mākslas izstarojums starptautiskā salīdzinājumā var izrādīties pamanāmāks indikators par Latvijas ekonomisko un politisko jaudu. **Otrie** – pašvaldību uzturētie reģionālie un novadu muzeji – var izrādīties iedzīvotājiem vairāk saprotami un mīļi līdzīgi braucienam pie vecmāmiņas uz laukiem, kur šķūnītī vai pieliekamajā kambarī uz plaukta, putekļu un zirnekļu tīklu apņemts, dus aizmirsts ogļu gludeklis, glabājot vēl tepat nesen pagalmu pārstaigājušās Annas tantes roku pieskārienus.

Par pirmajiem var sacīt, ka tikmēr, kamēr mūsu kultūrpolitikas vizionāri – Džemma Skulme, Boriss un Ināra Teterevi, Aleksejs Naumovs, Helēna Demakova, Arturs Ēķis un Jānis Zuzāns redz paceļamies mūsdienu mākslas muzeju, tikmēr mēs pārējie – Māras Lāces “galms” – priecājamies par renovēto un moderni paplašināto Latvijas Nacionālo mākslas muzeju un ar nepacietību gaidām, kā ievirzīsies Latvijas Nacionālā vēstures muzeja zvaigžņu stāvoklis un telpu “eiroremonts” Rīgas pilī, jo tā, diemžēl, vairs nav prezidenta pieņemamo telpu daļa, kurai VNĪ bija gatavi ņemt kredītu, lai to laikā pabeigtu un iekārtotu.

Valsts muzeju saimniecība ir pietiekami liela un izvietota nozīmīgos arhitektūras pieminekļos, kuru apsaimniekošanai, rekonstrukcijai vai modernizācijai ir vajadzīgi gan lieli līdzekļi, gan restauratoru prasmes. Pirms pieciem gadiem restaurētā Birža, pirms mēneša kā pabeigtā Rīgas pilsētas mākslas muzejam celtā ēka, un tuvā nākotnē atjaunot paredzamā Arsenāla ēka un vēl neiesāktā celtniecība atklāto fondu noliktavu kompleksā Pulka ielā, J.Raiņa Literatūras un mūzikas muzeja restaurācija un adaptācija ekspozīcijas vajadzībām – ir viens nebeidzams kultūratmiņas kopšanas riņķa dancis, kurā unikāls ir viss – gan forma, gan saturs. Un šo riņķa danci var ik brīdī sākt no gala un turpināt, lai uzdotu sev jautājumu, kā racionāli izmantot Dauderus, kā atrast tikpat pievilcīgu menedžmentu A.Upīša muzejam, kurš lepnā

vientulībā skumst, kamēr J.Rozentāla muzejam vajadzētu atplaukt gleznotāja 150. gadskārtas konjunktūras zīmē.

Nevar salīdzināt A.Čaka, Porcelāna vai Jūgendstila muzeju aprites un attīstības apmērus lielākās **pašvaldības** aprūpē ar novadu un pagastu pašvaldību muzeju finansējuma jaudām, bet man bija ārkārtīgi patīkami dzirdēt radio Pāvilstas mēra redzējumu par starptautiskas jahtu ostas attīstību, kurai blakus kā kultūras komponenti ir paredzēts stiprināt arī mazā novadpētniecības muzeja starojumu. Un šādas mazo pilsētu un pagastu svētvietas, kas darbojas galvenokārt pašu novadnieku priekam un izglītībai, bet arī lepnumam par savu kultūru ciemiņu priekšā, ir viena no mūsu muzeju kultūras vismasveidīgākajām parādībām, lai gan neietilpst nedz vispārējā muzeju katalogā, nedz arī iekļaujas akreditēto muzeju sistēmā.

Pašvaldību muzeju kultūrai pēdējo desmit gadu griezumā ir milzu panākumi – atjaunotā Ventspils pils, Cēsu vēstures un mākslas muzejs, Sv.Trīsvienības baznīcas tornis un Academia Petrina ēka Jelgavas Ģ.Eliasa mākslas un vēstures muzejam, Liepājas un Kuldīgas muzeju vēsturiskās ēkas, Marka Rotko mākslas centrs Daugavpils cietokšņa arsenāla ēkā ar tikko nomainīto gleznu krājumu – tie visi ir Eiropas struktūrfondu līdzekļu veiksmīgas apguves un tālredzīgas investīcijas piemēri. Tie rāda plaša reģiona vai ekonomiski nozīmīga centra vēsturisko izaugsmi un likteni.

Bet ir vēl arī **trešā** apakšsistēmas sadaļa – privātie, sabiedriskie un tie muzeji, kuri neietilpst nevienā oficiālā kategorijā. Apriķu muižā, kuru jau no agrārreformas gadiem aizņem skola, un kura ar saviem 46 skolēniem un 8 klasēm ir viena no novada mazākajām pamatskolām, jau rīt – 28. maijā – Somijas vēstnieks Latvijā atklās maršalam Gustavam Mannerheimam veltītu piemiņas zīmi. Tur tiks godināts Latviju un Somiju saistošs fakts, kas saista J. Rozentāla dzimtās mājas “Bebri” Saldus novadā ar Rozentāla biedrību Helsinkos. Bet Apriķus es pieminu vēl cita iemesla dēļ. Šo fon der Osten-Sakenu 18. gadsimta 40. gados celto kungu namu, kurā pagājušogad neatvēra 9. klasi tādēļ, ka apkārtnē vairs nebija bērnu šajā vecumā, bez piemiņas plāksnes G.Mannerheimam rotā, iespējams, bagātākais skolēnu un skolotāju izveidotais vēstures muzejs Latvijā. Skolas direktore Velta Ļaudama ar sirdi un dvēseli kopj skolas bēniņos radīto amatieru muzeju, kas pastāv bez uzskaites kartītēm un nacionālā krājuma kataloga, bez akreditācijas, toties glabā izcilas novada, muižas, draudzes, pagasta, ciema un dzimtu un iedzīvotāju vēstures liecības sākot ar akmens cirvīti un beidzot ar kolhoza grāmatveža rēķinmašīnu “dzelzs Feliksu”, 1905. gada traģisko notikumu dokumentus un sociālistiskās sacensības uzvarētāja karogu. Šis noteikti ir nozīmīgākais starp Latvijas skolu telpās izveidotajiem un skolēnu, viņu vecāku un skolotāju rokām iekārtotajiem muzejiem, kura dizains robežojas ar naivo mākslu, bet tā veidošanā ielikta sirds mīlestība un saudzīgā attieksme pret savu vēsturi atklājas tieši un nepastarpināti. Jo muzejs top no darba brīvajā laikā, pēc stundām, brīvdienās un atvaļinājumā, un tā iekārtošanā skolotāji paši ir pirkuši naglas un krāsas, bet skolēnu vecāki – noēvelējuši kādu nepieciešamas konstrukcijas dēli.

Kamēr Apriķu skolā pie veselības būs tagadējā direktore un skolotāji, kuru sirds darbs ir tūristu bez maksas un bieži apmeklētā muzeja uzturēšana, par katru eksponātu dzīvs būs arī tā stāsts, leģenda vai laikmetam “piesiets” fakts. Tāpat kā Edvardai Šmitei Latvijas Nacionālajā mākslas muzejā ir savi stāsti par māksliniekiem un viņu šedevriem un tāpat kā Imantam Lancmanim – par katru Rundāles pils restaurēto stūri vai antikvariātā iegādāto kafijas tasīti – tikmēr vēsture būs dzīva. Pragmatizējoties laikmetam un formalizējoties attieksmei pret dzīvo stāstu, mēs arvien vairāk intelektuālo funkciju uzticam muzeja audiogidam, datoram ar skārienjūtīgo ekrānu, viedtālrunim un runājošai mašīnai, un atvainojoties apmeklētājam, ka dzīvs gids ir par dārgu, iedodam viņam rokā klausuli, kurā garlaikota diktora perfektajā balsī mēs dzirdēsim bezkaislīgi nolasītu anotāciju par konkrētam eksponāta numuram atbilstošo mamuta kaulu vai aktiera kaklasaiti.

Par Turaidas Muzejrezervāta vīzijām un skatu UNESCO Pasaules kultūras mantojuma saraksta virzienā mēs kā labvēlīgie kolēģi piedomājam ikreiz, kad kopīgi priecājamies par faksimilā iespiestu retu vēstures grāmatu, par atjaunotas muižas ēkas dabisko smaržu pēc tējas zālītēm un apdzīvotības, par gadsimtu un leģendāru arheologu un arhitektu atsegtajiem kultūrslāņiem Turaidas pils mūros un kalna nogāzēs. Vai mēs kā apmeklētāji piedalāmies izjādēs ar zirgiem, vai Vasaras saulgriežu mistērijās, Turaidā mēs tiekam iesaistīti kosmisku rituālu lokos, no kuriem vieni mūs savieno ar zvaigžņu gaitu padebešos, citi – ar senču gariem, kas kā miglas vāli veļas pāri pakalniem un cauri gravām. Vēl citi – ar bīskapiem, kuru soļi skan pils mūros un no Siguldas pils atauļojušajiem Vācu ordeņa brāļiem. Emocionālā atmiņa mūs ieskauj muižas dārznieka un viņa līgavas Maijas mīlestības lokā, un, ja tik daudzi jaunie pāri uz šejieni dodas ar ziediem rokās, lai tādējādi stiprinātu savas sirdis grūtajam pārbaudījumam, ko sauc par dzīvi, tad Turaidas muzejkompleksa izstarojumam ir ne tik vien laika un telpas, bet arī spēcīgi izteikta cilvēciskā dimensija.

Es nojaušu, ka ikviena profesionāla vai amatiera kvalifikācijas muzeja darbinieka ilgi krātās profesionālās zināšanas, pedagoģiskā meistarība, izziņas procesā gūstamā emocionālā temperatūra un cilvēkmīlestība darbā ar muzeja apmeklētājiem ir tas nepieciešamais ķīmiskais sastāvs, no kura veidojas Latvijas muzeju kultūra. Man lūgums un vēlējums ikvienam no Jums ir palikt šīs kultūras sargiem un kopējiem, jo Jūsu darbs līdzinās zintnieka misijai – sargāt nācijas kultūratmiņu.

Skaistu, gandarījuma un jaunu atziņu piepildītu Jums Muzejnieku dienu!